

ELCHE ÉS SAX

Parque Arqueológico la Alcudia

Spanyolországi kirándulásaim során eddig nem találkoztam a rejtélyes „ibérekkel”, ezért is érdekelt La Alcudia archeológiai lelőhely Elche közelében. Sokat ne várjunk a látogatástól, és akkor nem fogunk csalódní. Én nem voltam ennyire óvatos, meg aztán 35 fok is volt a déli órákban. Így a nem túl látványos romok közötti sétát a minimumra szorítottam. Ugyanakkor ez egy kiváló alkalom, hogy közelebbről is megismerkedjünk az ibérekkel, különösen a Spanyolországban világhírű Dama de Elche-vel.

La Alcudia római kori központja

I.A. Az Ibér civilizáció helye a Földközi-tengeri Protohistóriában

Az ibérek a Pireneusi-félsziget keleti és déli partvidékét lakták a Kr. e. 1. évezred elejétől a római hódításig. E népcsoport nem tartozott az indoeurópai nyelvcsaládba, és máig a történelem egyik rejtélyes népeként tartják számon őket. Mivel az ibérek saját mitológiájukról nem hagytak hátra írásbeli emlékeket, róluk alkotott képünk nagyrészt a római leírásokon és az általuk létrehozott művészeti alkotásokon alapul.

Az ibér kultúra fejlődése szoros összefüggésben állt a Földközi-tengeri civilizációkkal. Már a Kr. e. 8. században megismerkedtek a föníciai, majd a görög művészettel, ami a gyarmatosítás idején tovább erősödött. Ez a külső befolyás hozzájárult egy orientalizáló művészeti stílus kialakulásához, amely különösen a déli területeken, például a Cádiz melletti Tartessosban volt megfigyelhető. A görög és hellenisztikus hatások befogadása elengedhetetlen a későbbi, monumentális ibér szobrászat magas szintű kidolgozottságának magyarázatához. Az ibér bronz és kerámia kisplasztika eredetileg egyszerű fogadalmi rendeltetést töltött be, de a külső hatásra létrejött olyan figyelemre

méltó alkotások, mint az elchei nő (Dama de Elche), amelyek a korabeli görög szobrászattal is versenyképesek voltak.

I.B. A Contestania régió és Ilici stratégiai jelentősége

A legújabb régészeti kutatások igazolták, hogy La Alcudia nem csupán egy jelentős ibér település volt, hanem a Contestania régió első nagyvárosa, amelynek létrejötte Kr. e. 500 körülre tehető. A helyszín különösen értékes a folyamatos, több mint 1300 éves lakottsági rétegek miatt, amelyek a Kr. e. 5. századtól egészen a Kr. u. 9. századig terjedő kulturális és politikai folytonosságot dokumentálják.

III.A. Ilici mint a contestania régóta keresett fővárosa

La Alcudia (Ilici) jelentősége a monumentális szobrászat és a kerámia (Elche-Archena típusú) révén vált ismertté. A régészeti feltárások során azonosított ibér rétegek a római szintek alatt helyezkednek el, és valószínűsíthető, hogy az ibér város kiterjedése megegyezett a római kolónia kiterjedésével. Ezzel a mérettel Ilici a Contestania régió első metropoliszának tekinthető.

A helyszín alapkutatása során feltárt építészeti maradványok (falak, komplex lakónegyedek) megerősítették Ilici státuszát a Kr. e. 5. század körül. A kutatók hangsúlyozzák, hogy ezen alapvető architektúrais leletek nagyobb jelentőséggel bírnak az ibér urbanizáció megértése szempontjából, mint az olyan egyedi műalkotások felfedezése, mint a Dama de Elche.

IV.A. Felfedezés, Ikonográfia és Stílus

A **Dama de Elche** egy 56 cm magas, 45 cm széles, 65,08 kg súlyú mészkő mellszobor. Felfedezése 1897-ben történt La Alcudia régészeti lelőhelyén. Általánosan elfogadott, hogy Kr. e. 5. század végéről vagy 4. század elejéről származik.

A szobor egy nőt ábrázol gazdagon díszített ruhában, kidolgozott fejdísz és két nagy, kerek korongot (rodetes) viselve az arca két oldalán. Eredetileg polikróm volt, a szemeket üvegpasztával töltötték ki. A tudományos konszenzus szerint a Dama egy ibér arisztokrata hölgy idealizált portréja lehet, bár egyes elméletek szerint a pun Tanit istennőhöz is köthető. A szobor kimagasló művészi minőségét a stílusában tapasztalható erős hellenisztikus befolyásnak tulajdonítják.

IV.B. Funkcionális Értelmezés és a Tudományos Megoldás

A mellszobor hátoldalán egy üreg (oquedad) található, ami a felfedezést követően azonnal vitát indított a szobor funkciójáról (felajánlási hely vagy hamvazóurna). A mellszobor alsó részén látható durva vágások arra utalnak, hogy az eredetileg egy teljes testű szobor része lehetett. Ezt a teljes testű szobrot valószínűleg a római korszak kezdetén, sietve vágták le és alakították át.

A tudományos kérdést a 2011-ben végzett kutatások tisztázták, amikor az üregből emberi hamvazási maradványok apró részecskéit azonosították. Ez a felfedezés erősen alátámasztja azt az értelmezést, hogy a szobrot a későbbi élete során, valószínűleg egy romanizált ibér hamvainak tárolására használták.

A római kori emlékek bemutatásától itt és most eltekintek, ebben a témakörben láttunk már sokkal épebben megmaradt városokat, pl. Italica-t.

Elche

Erről a városnévről a legtöbb férfinak legelőször valószínűleg a spanyol La Liga jut az eszébe. Nehéz lenne tagadni, hogy esetemben is ez volt a legfőbb ok az itteni látogatásra.¹

Elche a labdarúgás mellett a pálmafákról is híres. A **Palmeral de Elche** pálmaliget több mint 200 000 datolyapálmát számlál, és Európa legnagyobb ilyen jellegű ültetvénye. Az UNESCO 2000-ben a Világörökség részévé nyilvánította. A liget egyedülálló öntözőrendszere a mór időkől származik.

„A datolapálma (Phoenix dactylifera) Elche-ben való meghonosodásának története egészen **az ókorba** nyúlik vissza, de a ma is látható, különleges struktúráját a mór hódítás idején nyerte el.

¹ Két napja (2025. november 23-án) fogadták Elche-ben a Real Madrid csapatát, és egy nagyszerű meccsen 2:2 döntetlen született, úgy, hogy az Elche állt közelebb a győzelemhez.

Mikor honosodott meg?

- **Eredet:** A datolyapálmák első ültetvényeit valószínűleg már a **föníciaiak** és a **görögök** hozták magukkal a Kr.e. V. század körül.
- **A liget alapjai:** A komoly, szervezett telepítés a **rómaiak** idején is folyt, de az igazi, nagyszabású rendszer az **arab (mór) uralom** idején alakult ki (kb. a **VII. és X. század** között).

Hogyan honosodott meg (a liget kialakítása)?

A mai Elche-i pálmaliget (Palmeral de Elche), amely **Európa legnagyobb pálmaligete** és a **Világörökség** része, nem egy természetes erdő, hanem egy gondosan megtervezett és fenntartott **mezőgazdasági rendszer** eredménye:

1. **Öntözőrendszer:** Az arabok kiépítettek egy komplex, csatornákból álló **öntözőrendszert**, amely a Vinalopó folyó vizét használta a pálmák és a köztük lévő haszonnövények táplálására.
2. **Parcellázás:** A ligetet szabályos, téglalap alakú parcellákra osztották (**huertos**), melyek széleit sűrűn ültetett pálmatorokkal vették körül.
3. **Védelem és termelés:**
 - A pálmák elsődleges célja az volt, hogy **megvédjék** a belső területeket a sivatagi jellegű éghajlat erős napsütésétől és a szélről.
 - A pálmák között kialakult mikroklímában lehetővé vált a **haszonnövények** (gabonafélék, zöldségek) termesztése.
 - Másodlagos cél a **datolya** termelése és a **fehér pálmalevél** előállítás, melyet a húsvéti szertartásokhoz használtak fel.

Így a datolyapálma nemcsak meghonosodott, hanem egyedülálló módon integrálódott a helyi mezőgazdasági és kulturális örökségbe, köszönhetően az arabok által kialakított zseniális tájrendezésnek.”²

A város egyik fő látványossága a **Jardin Huerto del Cura** (a plébános parcellájának kertje). Ez a kert Elche történelmi pálmaültetvényének ékköve. Javaslom, hogy sétáljon végig nyugodtan az ösvényeken, és figyelje meg a mediterrán és trópusi növények együttélését a város központjában található csendes enklávében. Élvezze a fényt és annak tükröződését a számos tóban, ahol a halak és a madarak kísérik a pálmafákat napi sziesztájukban.³

A Huerto del Cura egy történelmi magánkert, amelyet 1943-ban Nemzeti Művészeti Kertnek nyilvánítottak, és a Valenciái Közösség kulturális örökségének tekintik, amelyet az UNESCO 2000-ben az emberiség örökségének nyilvánított.

A kertben áll a **Palmera Imperial** (Birodalmi Pálma) Elche legismertebb és legkülönlegesebb pálmafája, melynek története szorosan összefonódik **Erzsébet királyné (Sisi)** spanyolországi látogatásával.

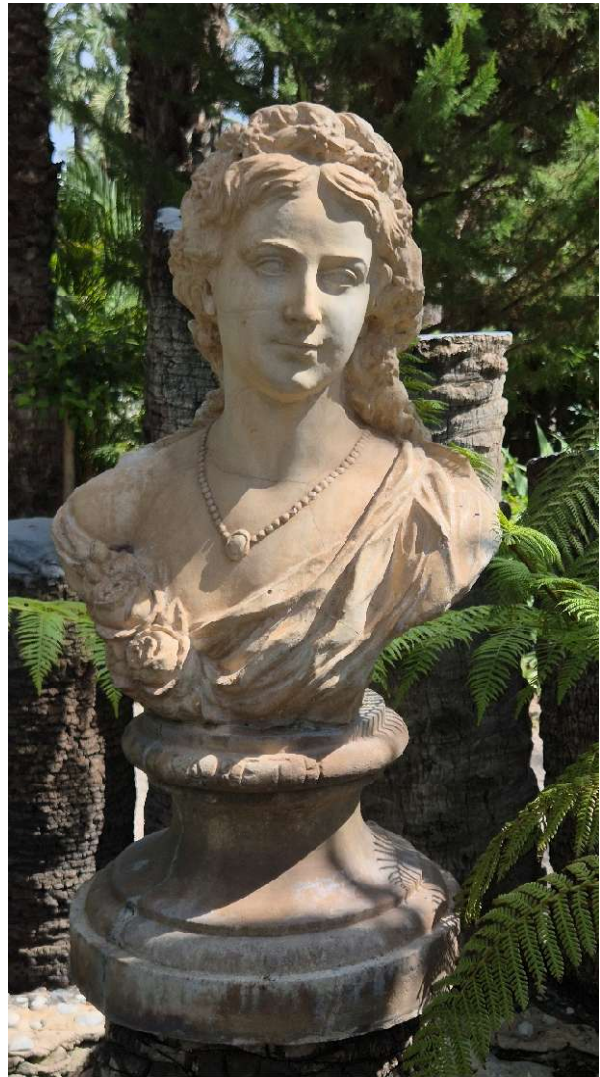
Mi teszi különlegessé a Palmera Imperial-t?

A Palmera Imperial nem csak egy idős datolyapálma, hanem egy rendkívül ritka és látványos jelenség:

- **Hét törzs:** Ez a datolyapálma egyetlen töből nőtt ki, de a törzse nem oszlik, hanem **hét nagy karra/törzsre ágazik el**, mint egy hatalmas, élő gyertyatartó. Ez a jelenség rendkívül ritka a datolyapálmáknál, amelyek általában egyenes, oszlopszerű törzset növesztenek.
- **Kora és mérete:** A pálma körülbelül **180 éves**, magassága meghaladja a 20 métert, súlya pedig megközelíti a 10 tonnát.

² Gemini, 2025. november 25.

³ <https://huertodelcura.com/>

♥ Erzsébet királyné látogatása (1894)

A pálma a nevét nem sokkal azután kapta, hogy Erzsébet királyné, a tragikus sorsú osztrák császárné és magyar királyné (akit Sisi néven ismerünk), meglátogatta a ligetet.

1. **A látogatás ideje:** Erzsébet királyné **1894-ben** tett látogatást Elche-ben spanyolországi utazása során.
2. **A névadás:** A császárné, meglátva a monumentális, hétágú pálmát, teljesen lenyűgöződött annak szépségétől és királyi megjelenésétől. A hagyomány szerint kijelentette, hogy a pálma méltó arra, hogy egy "**Birodalmi Kéz**" koronázza meg.
3. **Az elnevezés:** A liget tulajdonosa, Don Vicente Serrano, tiszteletből és a királyné elragadtatása okán, a pálmát azonnal átkeresztelte **Palmera Imperial-ra** (Birodalmi Pálma) Erzsébet királyné tiszteletére.

A Palmera Imperial azóta is a liget szimbóluma, és egy élő emlékmű Erzsébet királyné elche-i látogatásának.

A pálmakerttől csak pár lépésre található a hasonló nevű (Hotel de la Huerta del Cura) szálloda, amit azért említek külön, mert a vendégek elhelyezésére szolgáló kényelmes bungalókat a tervezés során gyakorlatilag „belesimították” a pálmaligetbe. Egyebekben kiváló a konyha is.

Elche-ben a pálmaligeten kívül érdemes még meglátogatni a Santa Maria Bazilikát is:

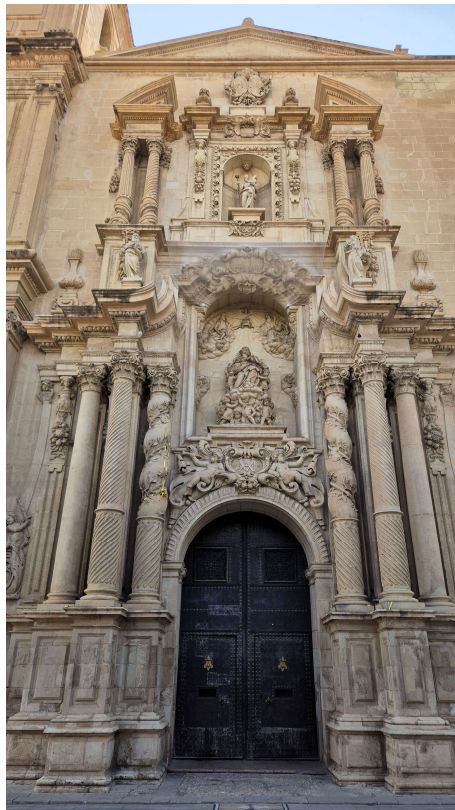

Történelem és Építészet

- **Eredeti Helyszín:** A bazilika azon a helyen épült, ahol a középkorban Elche **fő mecsetje** állt a mór uralom idején.
- **Keresztény Kultusz:** Miután I. **Aragóniai Jakab** király 1265-ben visszafoglalta a várost, a mecsetet Santa María tiszteletére keresztény templommá szentelték.
- **Gótika, majd Barokk:** Az első gótikus stílusú keresztény templom helyére a mai épületet a **XVII. században** kezdték el építeni, és a **valenciai barokk** építészet egyik kiemelkedő példája lett.

- **Jellegzetességek:**

- **Kupola:** Az égboltot idéző **monumentális kék kupolája** messziről látható, és a város egyik jelképe.
- **Főbejárat:** A fő portál (bejárat), amelyet **Nicolás Bussy** tervezett, gazdagon díszített barokk stílusú remekmű, amely inkább hasonlít egy hatalmas kőből faragott oltárképhez (retablóhoz).

- **Harangtorony (Campanario):** A bazilika tornyába fel lehet menni, ahonnan csodálatos **panoráma** nyílik a pálmaliget egészére.

A Misztériumjáték (Misteri d'Elx)

A bazilika történelmi jelentőségének legfőbb oka az a színházi esemény, amelynek ott-hont ad:

- **Mi ez?** A **Misteri d'Elx** (Elche-i Misztériumjáték) egy középkori eredetű, vallásos lírai-drámai előadás, amelyet teljes egészében valenciai nyelven énekelnek.
- **Téma:** A **Szűz Mária halálát, Mennybemenetelét és Megkoronázását** mutatja be.
- **Időpont:** Minden évben **augusztus 14-én és 15-én** adják elő a bazilika falain belül, megszakítás nélkül, évszázadok óta.

- **Különlegesség:** A **Trident-i Zsinat** (XVI. sz.) megtiltotta a templomokban zajló színházi előadásokat, de a Misztériumjáték kapott egy különleges pápai engedélyt (VIII. Orbán pápa jóvoltából), így ez az **egyetlen ilyen jellegű középkori darab** maradt fenn, amelyet mind a mai napig templomban játszanak.
- **UNESCO Státusz:** 2001-ben az UNESCO az **Emberiség Szóbeli és Szellemi Örökségének Mesterműve** címet adományozta neki.
- **Magrana (Gránátalma):** Az előadás során a bazilika kupolájának nyílásán keresztül egy díszes szerkezet (amely a gránátalmára, a *magrana*-ra emlékeztet) szállítja le a szereplőket (angyalokat) a magasból a szentélybe.

A Santa María Bazilika tehát nem csupán egy építészeti műemlék, hanem egy évezredes, élő hagyomány temploma, amely szorosan összefonódik Elche identitásával.

Említést érdemel még a MAHE névre keresztelt archeológiai múzeum is, amit elsősorban a „fanatikusoknak” tudok ajánlani.

Sax

Sax vára a 11. században épült, és a 14. században a mórok elfoglalták. A Vinalopó folyó jobb oldalán, egy mészkőgerincen emelkedő vár a 15. században került vissza a keresztények kezébe, és a 19. században romba dőlt. A várat az 1990-es években újjáépítették, és ma múzeumként működik.

A kastély hosszúkás alaprajzú, amelyen két jól elkülöníthető területet lehet megkülönböztetni: északon egy többé-kevésbé téglalap alakú terület, amelynek végén egy almohád kori (12. század) négyzet alakú, egyemeletes vályogtöltésű torony áll; délnyugaton pedig a nagy, szintén négyzet alakú, körülbelül 20 méter magas torony (Torre del Homenaje), amely téglafalazatból és kőből készült a 14. század elején épült. A két torony között egy félhullámú boltívvvel fedett víztároló látható.

A vár a hétvégeken tart nyitva, de a Gemini szerint a többi napon (a Torre Maestra kivételével) önállóan is meg lehet tekinteni, ha a rendőrségen elkérjük a kulcsot, és a látogatás idejére letesszük a személyi igazolványunkat. Nem volt könnyű megtalálni a rendőrséget, ahol megtudtam, hogy öt évvel ezelőtt tényleg ez volt a gyakorlat, de már régóta nincs náluk a kulcs. Így a várlátogatás elmaradt, ami miatt a 34 fokban mérsékelten voltam szomorú.

A jó hír viszont, hogy maga az óváros is megérdemel egy egyórás sétát. A város egyértelműen arab eredetű, utcái a sziklához simulnak és a szintkülönbségekhez igazodnak, központja pedig a San Blas kápolna. Utcáin sétálva arab városépítészeti maradványokra bukkanhatunk, mint például a Peligro és a Ciervo utcában.

A folytatás: VALENCIA.

Sitio de Calahonda, 2026. január 25.

Réthy Imre